

A comparative study of the use of taboo in contemporary Persian and Arabic stories

**(Relying on the works of Mostafa Mastoor ,ZoyaPirzad, Haifa Bitar
and Hani al-Raheb)**

Weam Alali* , Maryam Jalali**

Ghodratollah Taheri***

Abstract

In different cultures, a halo of negations, taboos, and marginalization sometimes draws distant parts of human concepts and inner emotions, known as taboos or prohibitions. Taboo themes have various forms and dimensions, including political, religious, sexual, and social. Despite the prohibition of taboos in social interactions, the field of literature provides a platform for their direct and indirect emergence. Attention to taboos and their reflection in literary texts, regardless of breaking common norms for creative creations, has an aesthetic and cognitive aspect. To demonstrate this aspect of contemporary literary works, we have selected stories from Persian and Arabic literature; that is, two females and two male writers from two languages and cultures. The research findings indicate that the story writers have used taboos in portraying characters and choosing their language. In these works, female characters use non-standard language forms more often, while male characters use more standard forms. Syrian writers' express taboos more freely, while Iranian writers are more cautious and use more rhetorical devices.

* Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature, ShahidBeheshtiUniversity, Tehran, Iran,
weaam.aliiii@gmail.com

** Associate Professor of Persian Language and Literature, ShahidBeheshti University, Tehran, Iran
(Corresponding Author), ma_jalali@sbu.ac.ir,

*** Associate Professor of Persian Language and Literature, ShahidBeheshti University, Tehran, Iran,
gh_taheri@sbu.ac.ir

Date received: 21/02/2024, Date of acceptance: 05/11/2024

Regarding taboo themes, it can also be said that Iranian and Arab writers do not break many taboos in religious and belief matters. Behavioural taboos such as mentioning alcoholic beverages and drugs are seen in all texts. In the realm of women's taboos, while all writers have addressed them, these taboos are more explicitly expressed in Arabic stories.

Keywords: Contemporary Persian and Arabic Stories, Taboo, Gender, Cultural Role.

Introduction

The influence of gender on the use of taboo words has been the focus of numerous studies in the field of language and gender. It is traditionally accepted that men are more inclined to use taboo language than women, as women are generally more socially and linguistically bound to observe norms. Taboos encompass various topics and dimensions, including political, religious, sexual, and social. In this research, we aim to investigate the differences and similarities in the expression and types of cultural taboos in contemporary Persian and Arabic stories.

Materials & Methods

This has been conducted using an analytical-descriptive and comparative approach, researching Persian and Arabic stories written by two females and two male authors.

Discussion & Results

Various forms of taboos (linguistic, sexual, religious, and those related to femininity) have been identified both directly and indirectly, along with their frequency in the selected stories. This analysis highlights the degree of freedom or caution exercised by the writers from the Arab and Persian cultures in incorporating these taboos into their narratives. Additionally, the study discusses which types of taboos are more commonly used by these writers. Mustafa Mastoor has the highest volume of linguistic taboos in his two collections of short stories, followed by Haifa Bitar, then ZoyaPirzad and Hani al-Raheb. Generally, the prevalence of linguistic taboos in Iranian stories exceeds that in Arabic stories. This high volume of linguistic taboos in Persian may likely be due to social repression, rigid social hierarchies, social distrust, and a lack of principles regarding the observance of private domains.

Conclusion

While the reflection and portrayal of various taboos and their frequency in the studied stories are influenced by the cultural, social, religious, and political factors of the authors' environments, the authors' audacity, interest, or aesthetic criteria also play a significant role in this regard. Different forms of taboos are reflected in both direct and indirect manners with varying frequencies. Linguistic taboo is one of the most common types of taboos in these stories, typically manifested as euphemisms. Moreover, it seems that sensitivity towards these taboos in Iranian society is less than that towards other taboos, and the social consequences for the authors of these stories—such as prevention of publication or backlash from audiences—have been relatively minimal. Additionally, male writers have included these linguistic taboos in their stories more than their female counterparts, which aligns with the masculine tone of their narratives; previous studies have also demonstrated that men are bolder in using these taboos in their conversations compared to women. Syrian male and female authors directly address sexual taboos. The significant occurrence of these taboos in Syrian stories can be attributed to relative freedom and the limited power of censorship in these matters. Conversely, the low frequency of these taboos in Iranian stories is not only related to cultural characteristics but is also influenced by potential censorship of the stories. Among Syrian writers, Hani al-Raheb has shown the greatest boldness in addressing these taboos. Religious and belief-related taboos in the selected stories are depicted only in limited ways, primarily as criticisms of certain rituals and beliefs due to the religious atmosphere and associated sensitivities. Also, in the portrayal of feminine taboos, Syrian authors have reflected them more in their works. The taboo related to infertility appears in one of Zoya Pirzad's stories, while taboos concerning virginity and abortion are more present in Hani al-Raheb's stories, and Mustafa Mastoor has referenced this taboo once as well.

Bibliography

- Al-Rahab, Hani (2000). *Khadra Kalalaqam*, Beirut, Publishers: Dar al-Knouz al-Adabiyah. [in Arabic]
- Arbab, Sepideh (2013), "Investigation and classification of common Persian idioms in general circulation", *Journal of Comparative Linguistics Research*, Year 2, Number 4, pp. 107-124. [in Persian]
- Bitar, Haifa (1998). *Mut al-Baja'a*, Damascus, Publishers: Maktaba al-Assad. [in Arabic]
- Fatuhi Roudmajni, Mahmoud (2010). *stylistics; Theories, approaches and methods*, Tehran: Sokhon Publications. [in Persian]
- Fraser, James George (2013) *The Golden Branch*, translated by Kazem Firouzmand, 7th edition, Tehran: Aghat Publications. [in Persian]

- Freud, Sigmund (2021). Totem and taboo. Translated by Mohammad Ali Khanji. Tehran: Negah Publications, 6th edition. [in Persian]
- Ghasemi, Jamshid et al. (2018) "The Mission of Folk Beliefs in the Novel Rih al-Janoob, Relying on Taboo and Superstition", Biquarteral Scientific Review of Contemporary Arabic Literature, Volume 10, Number 20, pp. 235-260. [in Persian]
- Jay, T. (2009). The Utility and Ubiquity of Taboo Words. Perspectives on Psychological Science, 4(2), Pp153–161. [in English]
- Likaf, Robin (1401) The language and status of women, translated by Maryam Khodadadi and Yasirpour Ismail, Gilan edition: Negah publications. [in Persian]
- MohammadiAsl, Abbas (2016) Gender and Sociolinguistics, Tehran: GolAzin Publications. [in Persian]
- Mahayana, A .Suarjaya,A.A G. Ayu,D. Pertiwi ,D.P(2020).The Use of Taboo Words in Denpasar. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, (24).P.p 4623-4633. DOI: 10.37200/IJPR/V24I8/PR280479[in English]
- Mandari, Mitra (2007) "A brief overview of linguistic taboo and its types", Journal of Linguistics, Volume 14, Number 27-28, pp. 65-72. [in Persian]
- Mastoor , Mustafa (2004) Pig bones and leper hands, Tehran: Sarcheshme Publishing House. [in Persian]
- Mastoor , Mustafa (2015) The Tale of IshiBiqafBishinBipointe, Tehran: Sarcheshme Publishing House. [in Persian]
- Moinian, Narmin (2015) "Sociological study of language differences between men and women", Sociological Studies, Year 9, Number 33, pp. 83-93. [in Persian]
- Nasari, Nasser and SakinehShrafati (2017) "The use of words in the novel Symphony of the Dead by Abbas Maroufi from the perspective of language and gender", Journal of Persian Language and Literature of Tabriz University, year 71, number 238, pp. 229-244. [in Persian]
- Pirzad, Zoya (2021). The taste of gas persimmons, Tehran: Neshar-e-Karzan. [in Persian]
- Rahmanpour Nasir Mohalla, Fatemeh and Narges Ansari (2018). "Gender reflection in female and male speech style from Robin Likaf's perspective", Hadith Sciences, year 24, serial number 94, pp. 58-93. [in Persian]
- Rahmani, Narges et al. (2019). "Linguistic investigation of the functions of language taboos in contemporary Iranian cinema", Social Linguistics Quarterly, Volume 3, Number 3 (11 series), pp. 110-94.
- Saputri. Y .(2022). Why are Taboos Still Used? ICOLLEC, Malang, Indonesia, (11-12) P.p1-9. DOI 10.4108/eai.11-11-2022.2329405. [in English]
- ShafiiKdekani, Mohammad Reza (2006), Qalandriya in history. First edition, Tehran: Sokhn. [in Persian]
- TalebiDastnabi, Mahnaz and AbulFazlKhoshtabArani (2015) "The influence of sociological language variables on the use of idioms in Aran and Bidgol dialects", Social Linguistics Quarterly, Year 1, Number 1, pp. 75-86. [in Persian]
- Taslimi, Ali and Iqbal Taslimi (2016). "Investigation of linguistic taboos and demonic words in Iranian culture", Persian language and Iranian dialects, year 2, number 2 (4 series) pp. 57-71. [in Persian]

405 Abstract

- Trudgil, Peter (1997). sociolinguistics; An introduction to language and society; Translated by Mohammad Tabatabaei, Tehran: Aghaz. [in Persian]
- Trudgil, Peter. (2000) .Sociolinguistics:An Introduction to Language and Society. Fourth edition. London: Penguin. [in English]
- Ulman, Stephen (1986) Around the word in language. Translated by Kamal Mohammad Bashir, Publishers: Maktaba Al-Shabaab. [in Arabic]
- Yaqoubi, Parsa (2007) "Familiar with literary taboo breaking and its course in classical Persian literature", Journal of Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Volume 58, Number 3, pp. 116-99. [in Persian]
- ZeinabRahmanian et al. (2017). "The extent and manner of using taboo in contemporary fiction literature" (1320-1380), Persian Poetry and Prose Stylology Magazine, Volume 12, Number 3, pp. 263-284 [in Persian]

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی تطبیقی کاربرد تابو در داستان‌های معاصر فارسی و عربی (با تکیه بر آثاری از مصطفی مستور و زویا پیرزاد و هیفاء بیطار و هانی الراهب)

وئام العلی*

مریم جلالی**، قدرت‌اله طاهری***

چکیده

در فرهنگ‌های مختلف، هاله‌ای از نفی‌ها، طردها و به حاشیه‌راندن‌ها گاه دور بخش‌هایی از مفاهیم و عواطف درونی انسان کشیده می‌شود که تحت عنوان تابو یا پرهیزه شناخته می‌شوند. مضامین تابوها شکل‌ها و ابعاد گوناگون از جمله سیاسی، دینی، جنسی و اجتماعی دارند. با وجود ممنوعه بودن تابوها در مناسبات اجتماعی، عرصه ادبیات میدانی برای ظهور و بروز مستقیم و غیرمستقیم آنهاست. توجه به تابوها و انعکاس دادن آنها در متون ادبی، صرف نظر از اینکه در راستای ذات ادبیات است که هنجارهای مرسوم را برای آفرینش‌های خلاقانه در هم می‌شکند، جنبه‌ای زیبایی‌شناختی دارد. برای نشان دادن این جنبه از آثار داستانی معاصر به صورت تطبیقی داستان‌هایی از ادبیات فارسی و عربی؛ یعنی دو نویسنده زن و دو نویسنده مرد از دو زبان و فرهنگ برگزیده‌ایم. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نویسندگان داستان‌ها در پرداخت شخصیت‌ها و انتخاب نوع زبان آنها از تابوها استفاده کرده‌اند. در این آثار، زنان داستانی از صورت‌های زبانی غیررکیک و مردان بیشتر از صورت‌های رکیک استفاده می‌کنند. نویسندگان سوری، در بیان تابوها آزادتر و نویسندگان ایرانی محتاط‌تر هستند و با بهره‌گیری از شگردهای بلاغی کنایی‌تر سخن می‌گویند. در باب مضامین تابوها نیز می‌توان گفت نویسندگان ایرانی و عربی در امور دینی و اعتقادی چندان تابوشکنی نمی‌کنند. تابوهای رفتاری مانند ذکر

* دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید بهشتی، weaam.aliiii@gmail.com

** دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)، ma_jalali@sbu.ac.ir

*** دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید بهشتی، gh_taheri@sbu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۱۵

مشروبات الکلی و مواد مخدر در همه متن‌ها دیده می‌شود. در حوزه تابوهای زنانگی ضمن اینکه همه نویسندگان به آنها پرداخته‌اند، در داستان‌های عربی این تابوها وضوح بیانی بیشتری دارند.

کلیدواژه‌ها: داستان معاصر فارسی و عربی، تابو، جنسیت، نقش فرهنگی.

۱. مقدمه

ادبیات از منابع مهم مطالعه فرهنگ و تاریخ ملت‌ها است. یکی از عناصر فرهنگی موجود در همه جوامع، تابوها هستند. تابوها، عموماً شامل مضامین، تصویر و تصورات خیالی (Fantasy)، آداب، آیین‌ها، رفتارها و نشان‌های زبانی هستند که پیرامون آنها هاله‌ای از ممنوعیت‌ها، سرکوب و نفی‌ها و به حاشیه‌راندن‌های آنها از حوزه‌های رسمی جوامع کشیده می‌شود. چنانکه فروید از قول وونت (wundt) می‌گوید:

طبق مفهوم کلی کلمه، تابو عبارت است از هر نوع منعی که به وسیله عادات و رسوم تحمیل و یا در قوانین مقرر گردیده و به موجب آنها دست زدن به یک شیء یا تصاحب آن یا به کاربردن پاره‌ای از کلمات ممنوع، تحریم و نهی شده‌است. (فروید، ۱۴۰۱: ۵۲)

به بیان دیگر «تابو در اصل معنی هر چیزی است که یا به دلیل قدسیت، یا به دلیل ممنوعیت و حرام بودن و یا به دلیل پلیدی و نجاست نباید بدان نزدیک شد و درباره آن سخن گفت.» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۶: ۳۳۵) در زبان عربی، معادل‌یابی بهتری برای تابو صورت گرفته است. در این زبان معادل دقیق «تابو»، «حرام» است که مانند خود تابو دارای دو معنی متضاد «مقدس و شایسته» «پلید و نجس» است. به بیان دیگر کلمه «حرام» بر شیء یا عملی دلالت می‌کند که به علت قدسیت نباید درباره آن سخن گفت یا به دلیل ممنوعیت باید از انجام آن اجتناب کرد. همچنین، معادل دیگر آن کلمه «اللامساس» است. «اللامساس» به هر چیز مقدس یا ناپاکی اطلاق می‌شود که دست زدن یا نزدیک شدن به آن به دلایل نامعلوم، گناه محسوب می‌شود (اولمان: ۱۹۸۶: ۱۴۷).

در پژوهش حاضر می‌خواهیم ببینیم چه تفاوتی در نحوه بیان و نوع تابوهای فرهنگی که در داستان‌های فارسی و عربی معاصر بازتاب یافته است، وجود دارد؟ و میزان آزادی عمل یا احتیاط در طرح آنها در میان نویسندگان دو فرهنگ چگونه است و همچنین به کدام سنخ از تابوها هریک از نویسندگان بیشتر اشاراتی داشته‌اند. بدین منظور داستان‌های کوتاهی از

نویسندگان معاصر ایرانی، مصطفی مستور و زویا پیرزاد و از نویسندگان عربی هیفاء بیطار و هانی الراهب را برگزیده‌ایم.

۲. پیشینه تحقیق

توجه به تابوها ابتدا در مطالعات اجتماعی و به ویژه شاخه مردم‌شناسی آن در یکصد سال اخیر انجام گرفته است. به ویژه مردم‌شناسانی که به شناسایی و معرفی قبایل بدوی مبادرت ورزیدند پیش از دیگر محققان به وجود تابوها در میان این قبایل پی بردند. از همین تحقیقات علوم اجتماعی، مطالعه در باب تابوها به حوزه اسطوره‌شناسی و تاریخ باورهای اساطیری اقوام سرایت کرد. به عنوان نمونه، در کتاب «شاخه زرین» جیمز فریزر، در بیان اعتقادات و اسطوره‌های قبایل مختلف، مجموعه‌ای از تابوهای مربوط به زنان مانند زایمان، قاعدگی، ازاله بکارت، گیاهان و جانوران، غذاها و آشامیدنی‌ها، البسه‌ها و آیین‌های شکار و اموات و مردگان (فریزر، ۱۳۹۲: ۲۴۰-۲۸۷) را احصا و معرفی کرده است. فریود نیز در کتاب «تابو و توتم» تابوهایی مانند زنا با محارم، تابوی رابطه با بزرگان، تابوهای اموات، تأثیر ارواح، جادو و جادوگران و ریشه‌های ازدواج با غیراقرب را از منظر روانشناسی و جامعه‌شناسی بررسی کرد. نگارش چنین کتاب‌هایی به تحقیقات پر دامنه‌ای پیرامون تابوها در فرهنگ‌های مختلف دامن زد. (فریود، ۱۴۰۰: ۴۷) در تحقیقات ایرانی معاصر، پژوهش‌های زیادی در این زمینه انجام گرفته است و آثاری که مربوط و نزدیک به نوشتار حاضر است، عبارتند از:

مقاله «میزان و چگونگی کاربرد تابو در ادبیات داستانی معاصر (۱۳۸۰-۱۳۲۰)» نوشته زینب رحمانیان و همکاران، ۱۳۹۷ در این مقاله نویسنده، در ابتدا مفاهیم نظری تابو در جامعه ایرانی و ادبیات داستانی معاصر آورده و سپس به این نتیجه رسیده است که تابوهای جامعه ایرانی بیشتر از نوع تابوهای (قدرت، مسائل جنسی و زنان) است همچنین نویسنده تأکید دارد که تابوهای مطرح‌شده در این داستان ارتباط تنگاتنگی با جنسیت و طبقه اجتماعی نویسنده و قهرمانان داستان دارند.

رساله «تحلیل و بررسی تابوهای داستان فارسی از ۱۳۲۰ تا ۱۳۸۰» نوشته وجهه تیموری، ۱۳۸۹ اثر دیگری در این باب است. در این رساله، نیز نویسنده در آغاز تئوری‌ها و نظرات مختلف مربوط به تعاریف تابو و انواع آن را آورده و سپس مصادیق عینی انواع تابو در سیصد اثر داستانی نوشته شده توسط زنان و مردان ایرانی ارائه کرده است. نویسنده به این نتیجه رسیده است که نحوه برخورد زنان و مردان نویسنده با تابوها در آثارشان متفاوت است و تأثیر

جنسیت در کاربرد تابوها نشان می‌دهد که هویت مستقل و جدیدی از زنان و مردان ایرانی داریم که با وجود سانسور، نویسندگان توانسته‌اند مطالبات، ترس‌ها و غرایز پنهان نسل‌های معاصر را در آثار خود بیاورند.

مقاله «بررسی ساختار محتوایی و زبانی واژگان تابو در برخی از داستان‌های معاصر فارسی» نوشته مهناز افراز بروجنی، ۱۳۸۹ به بررسی، لغات تابو، دش‌واژه و دش‌نام در زبان فارسی پرداخته شده و دلیل حضور این گونه زبانی در داستان‌های معاصر فارسی را بررسی کرده و در پایان به این نتیجه رسیده است که در بین زنان و مردان تفاوت‌هایی در کاربرد تابوها دیده می‌شود. باتوجه به پیشینه یادشده، هیچ پژوهشی به بررسی تطبیقی تابوها در داستان‌های فارسی و عربی نپرداخته است.

۳. مبانی نظری

واژه تابو به معنی «ممنوعیت و قدغن» از کلمه تونگانی (tabu) از زبان اقوام پولینزیایی گرفته شده است. در زبان پولینزی برای مفهوم مخالف تابو، کلمه نوآ (noa) به کار برده می‌شود که به معنی عادی و معمولی و چیزی است که در دسترس همگان قرار دارد. به عقیده اهالی جزیره پولینزی، برخی از اشخاص یا اشیاء مانند: کاهنان، جادوگران، اجساد مردگان، رؤسای قبایل دارای قوه‌ای مقدس و مافوق طبیعی هستند، به طوری که نزدیک شدن به آنها ممکن است منجر به خطرهای بزرگی مانند جنون، بیماری یا مرگ شود. تابو به عنوان یک اصطلاح مستقل برای اولین بار توسط جیمز کوک (James cook)، سیاح و اکتشافگر معروف انگلیسی در سفرش به تونگا (Tonga) در سال ۱۷۷۱ مورد توجه قرار گرفت. کوک آن را به فرهنگ و زبان انگلیسی معرفی کرد و پس از آن، این اصطلاح در سطح جهان گسترش یافت. اگرچه اصطلاح تابو مربوط به فرهنگ پولینزی است، اما در دو قرن اخیر تقریباً در همه جوامع بشری از آن استفاده می‌شود (Adrian Florin busu, 2022).

اندرسون (Andersson) تابو را قدیمی‌ترین مجموعه قوانین غیرمردون بشر دانسته و گفته است بسیاری بر این نظرند که تاریخ تابو برابر با انواع قدیمی و پیشینی مذاهب است. به نظر وی، تابو در آغاز نه پاک بود نه ناپاک و فقط چیزی اهریمنی بود که می‌بایست از آن دوری کرد. (نقل از طالبی دستنابی، ۱۳۹۵: ۷۶) تابوها ریشه در باورها و اعتقادات ادیان ابتدایی و جوامع بدوی دارند و در جوامع امروزی نیز نفوذ داشته‌اند. فریزر در کتاب «شاخه زرین» تابوهای رایج میان اقوام بدوی را به طور خلاصه این چنین دسته‌بندی کرده است. اعمال حرام: یعنی کارهایی

که نباید انجام داد، مانند معاشرت با بیگانگان، خوردن و آشامیدن در مقابل دیگران، باقی گذاشتن غذا، نشان دادن چهره و صورت بزرگان. حرمت اشخاص: یعنی افرادی که نباید به آنها نزدیک شد و یا با آنها تماس گرفت مانند: شاهان، زنان در دوره قاعدگی و زایمان، جنگاوران و شکارچیان در مدت جنگ یا شکار و بلافاصله پس از آن. حرمت اشیا: یعنی آنچه نباید بی دلیل رها کرد و در دسترس دیگران قرار داد و یا در صورت مشاهده نباید به آنها نزدیک شد و دست زد مانند: آهن، خون، سر، مو. واژه‌های حرام: یعنی آنچه نباید بر زبان آورد، مانند: نام کوچک، نام خویشاوندان، نام مردگان، نام شاهان و سایر اشخاص مقدس. (فریزر، ۱۳۹۳: ۲۴۳-۲۷۰). فروید تلاش کرد تا تعریف مناسبی برای تابو و منشأ آن ارائه دهد؛ از منظر او «تابو بر دو معنای متضاد دلالت می‌کند: از یک طرف مفهوم «مقدس»، «مختص» و از سوی دیگر مفهوم «اضطراب‌انگیز»، «خطرناک»، «ممنوع» و «پلید» را می‌رساند» (فروید، ۱۴۰۱: ۴۴).

فروید منشأ تابو را ترس از شیاطین می‌دانست و به این نتیجه رسیده بود که «سرچشمه تابو، نیروی جادویی مخصوصی است که با اشخاص یا ارواح ملازم است و می‌تواند در تمام جهات به واسطه اشیا بی‌روح پراکنده شود، تابو جلوه و نتیجه اعتقاد اقوام بدوی به نیروهای اهریمنی است.» (همان، ۵۰-۵۲). فروید در جای دیگر از کتاب تابو و توت‌م می‌گوید: «منشأ و ماهیت تابو «وجدان» است (همان، ۱۱۱). برخی منشأ تابو را روانی می‌دانند به این معنی که «تابو عبارت است از هرگونه رفتار ممنوع و نکوهش‌پذیر که فارغ از مفاهیم اجتماعی، دلایلی با سرچشمه روانی دارد.» (قاسمی و همکارانش، ۱۳۹۸: ۲۴۲) بنابراین یافتن تابو‌ها در متن، خوانشی از روان مردم در یک جامعه به دست می‌دهد.

۱.۳ انواع تابوها

تابوها به دلیل منشأهای متفاوت وابستگی‌شان به فرهنگی‌های مختلف از حیث مصادیق و اشکال بروز آنها، دارای چنان سیالیتی هستند که می‌توان گفت شاید تقسیم‌بندی یا مقوله‌بندی قطعی آنها ناممکن است. با وجود این، به منظور شناسایی و تحلیل بهتر آنها، محققان چاره‌ای جز دسته‌بندی‌شان نداشته‌اند. لذا ما تنها به چند نمونه از تقسیم‌بندی‌های ممکن اشاره می‌کنیم. ترادگیل تابوها را به دو دسته تقسیم کرده است:

۱. تابوهای کلامی: ممنوعیت نسبی استفاده از برخی کلمات، عبارات و موضوعات در فضای تعامل اجتماعی.

۲. تابوهای رفتاری: الگوهای رفتاری روزمره که افراد قادر به انجام آنها نیستند.

(Trudgill 2000: 18)

منظور از تابوهای کلامی هرگونه واژگان، تعبیر، اصطلاحاتی است که در رده ممنوعیت‌های زبانی قرار می‌گیرد و اهل زبان در شرایط عادی و مناسبات مرسوم اجتماعی از کاربرد آنها پرهیز می‌کنند. «استفاده از کلمات تابوگونه در گفتگوهای دوستانه، گفتگوی جنسی، داستان نویسی یا تفسیر اجتماعی دیده می‌شود.» (Jay, 2009: 156). این تابوهای کلامی به دو شکل تند و نرم در زبان ظاهر می‌شوند؛ منظور از تابوهای تند که بسامد آن در زبان‌ها اندک است و شدت حرمت آنها زیاد است و معمولاً اهل زبان از کاربرد آنها در ملاء عام ابا دارند و اغلب شامل واژگانی می‌شوند که به موقعیت‌های خاص محدود می‌گردند. منظور از تابوهای نرم، واژگان پربسامدی هستند که در موقعیت‌های نسبتاً متنوعی به کار می‌روند و شدت حرمت آنها زیاد نیست. (معدنی، ۱۳۷۸: ۶۶؛ shan, 1993) بر این عقیده است که ما می‌توانیم دشواژه‌ها را در تمام جوامع از باستان تا امروز در هر سطح تمدنی بیابیم و در واقع اعضای هر جامعه، با توجه به آموزش‌های رفتاری و روانی یاد گرفته‌اند که به برخی هنجارها به دیده احترام بنگرند (همان). تابوهای غیرزبانی مربوط به رفتار و اعمال افراد در جامعه است.

انواع تابوها: را از وجه دیگری نیز طبقه‌بندی و نام‌گذاری کرده‌اند؛ از جمله (۱) تابوهای فردی و تابوهای اجتماعی، (۲) تابوهای مربوط به باروری، (۳) تابوهای مختص زنان، (۴) تابو در روابط جنسی، (۵) تابو در مورد مرگ و متوفیان، (۶) تابو برای بیگانگان، (۷) تابوی قدسین، پادشاهان، رؤسای قبایل، اشراف و شخصیت‌های مذهبی، (۸) تابوی مربوط به اماکن مقدس، (۹) ممنوعیت غذا. (Saputri, 2023: 3-5)

تابوها را از نظر زمان و مکان شکل‌گیری، کاربرد و دوام‌شان نیز می‌توان دسته‌بندی کرد. می‌دانیم تابوها وابسته به زمان و مکان بوده و همواره در حال تغییر و دگرگونی هستند. بنابراین تابوها جهانی و مطلق نیستند.

۲.۳ کارکردهای تابو

پیش از آن که به کارکردهای تابو پرداخته شود، نخست باید تفاوت میان تابو و منهیات اخلاقی و دینی مشخص شود:

بررسی تطبیقی کاربرد تابو در داستان‌های معاصر فارسی ... (ونام‌العلی و دیگران) ۴۱۳

تفاوت تابو با ممنوعیت اخلاقی و دینی و مذهبی در آنست که تابوها اغلب ساخته خیال و تصوّر بدویان و ممنوعیت اخلاقی مبتنی بر تجربیات عملی و یا تعالیم ادیان است. البته ناگفته نماند نگاه مقدّس به تابوها آنها را به منهیات دینی - مذهبی نزدیک می‌کند، گرچه این موضوع شامل تابوها نمی‌شود (پارسا یعقوبی: ۱۳۸۶: ۱۰۲).

بنابراین، تابو با اینکه مربوط به حوزه باورها و اعتقادات است، اما با ممنوعیت‌های اخلاقی و دینی تفاوت دارد، زیرا فرمان‌های دینی و مذهبی، الهی دانسته می‌شوند که گاه سبب وجوب و حرمت‌شان روشن است، در حالی که ممنوعیت‌های تابویی بر هیچ دلیلی استوار نیستند و منشأ آنها مجهول است. (تسلیمی و همکارش، ۱۳۹۶: ۴۰)

بر اساس نظر فروید در کتاب *تابو و توتّم*، تابوها چه از نوع اخلاقی یا قانون بدوی باشند و چه از نوع تابوهای مذهبی، دارای چند کارکرد کلی هستند:

۱. حفاظت از افراد برجسته از قبیل پیشوایان، روحانیان، و نیز حفظ اشیایی که برای آنها نوعی ارزش قائلند در برابر صدمات احتمالی.
۲. حمایت از ضعفا، زنان، کودکان و به طور کلی انسان‌ها در برابر «مانای نیرومند»، روحانیان و پیشوایان یعنی نیروی جادویی آنها.
۳. جلوگیری از خطراتی که از تماس با اجساد یا خوردن بعضی اغذیه ناشی می‌شود.
۴. پیشگیری از آشفتگی‌هایی که ممکن است در جریان انجام گرفتن برخی وقایع مهم زندگی از قبیل تولد، تعلیم آیین به افراد و پذیرش آنها، ازدواج، اعمال جنسی و غیره پیش آید.
۵. حفظ افراد انسانی در برابر قدرت و یا خشم خدایان و شیاطین.
۶. حفاظت از کودکان به هنگام زاده شدن یا در برابر خطرات مختلف ناشی از وابستگی عاطفی که به والدین خود دارند.
۷. حفظ دارایی فرد - ابزارها، کشتزارها و سایر اموال او - در برابر دزدان» (فروید، ۱۴۰۱: ۴۶).

۳.۳ تابو و جنسیت نویسنده

عامل جنسیت در استفاده از کلمات تابو، موضوع اصلی در تعدادی از مطالعات حوزه زبان و جنسیت بوده است. به طور سنتی پذیرفته شده‌است که مردان نسبت به زنان تمایل بیشتری به

استفاده از تابوهای زبانی دارند، به این دلیل که زنان به طور کلی از نظر اجتماعی و زبانی بیشتر از مردان به رعایت هنجارها خود را ملزم می‌دانند. جنسیت، سازه‌ای فرهنگی و نه موجودیتی جسمانی-زیستی است. از این رو می‌توان تجلی جنسیت را در متن زندگی، با تأمل در زندگی‌نامه‌ها، محاورات روزمره، سخنرانی‌های جمعی، قصه‌ها و ترانه‌های قومی، لطیفه‌ها و ناسزاگویی، اقتباس کلام بیگانه و ایجاد کلمات جدید جستجو کرد. (محمدی اصل، ۱۳۹۶: ۱۷۰). «ترادگیل» معتقد است که جامعه، نقش‌های متفاوتی را برای زنان و مردان قائل است. علت پیدایش گونه‌های جنسیتی آن است که زبان به عنوان پدیده اجتماعی، رابطه تنگاتنگی با طرز تلقی اجتماعی دارد. مردان و زنان از آن رو از نظر اجتماعی تفاوت دارند که جامعه، نقش اجتماعی متفاوتی برای آنان تعیین می‌کند و الگوهای رفتاری متفاوتی را از آنان انتظار دارد و زبان این تفاوت را منعکس می‌کند. یکی از حوزه‌هایی که انتظار می‌رود زنان و مردان رفتار زبانی متفاوتی داشته باشند، حوزه کاربرد دشواژه‌هاست. (ترادگیل، ۱۳۷۶: ۱۲۶) لیکاف معتقد است که زنان از عبارت مستهجن یا خارج از نزاکت استفاده نمی‌کنند. (لیکاف، ۱۴۰۱: ۱۴۲). فتوحی در کتاب سبک شناسی بیان می‌کند که زنان در محافل رسمی، مؤدبانه‌تر و با گونه معتبرتری از زبان سخن می‌گویند. در مقابل مردان گونه غیرمعتبر زبان را بیش‌تر به کار می‌برند. ناسزا و دشنام در زبان مردان بیشتر است. (فتوحی، ۴۱۰-۴۱۱: ۱۴۰۱) یسپرسن اظهار می‌دارد که تفکیک جنسی در برخی موارد ممکن است ناشی از تابو باشد. وی متذکر می‌شود که هنگامی که مردان کارایی روانه جنگ می‌شدند، واژه‌هایی را که صرفاً افراد مذکر بالغ مجاز به استفاده از آنها بودند، به کار می‌بردند زیرا، معتقد بودند که اگر زنان یا پسران نابالغ این واژه‌ها را به زبان بیاورند، نحوست دارد. علت پیدایش زبان‌گونه‌های جنسیتی آنست که زبان به عنوان یک پدیده اجتماعی رابطه تنگاتنگی با طرز تلقی‌های اجتماعی دارد. مردان و زنان از آن رو از نظر اجتماعی تفاوت دارند که جامعه، نقش‌های اجتماعی متفاوتی برای آنها تعیین می‌کند و الگوهای رفتاری متفاوتی را از آنان انتظار دارد. زبان صرفاً واقعیت را منعکس می‌کند. (معینان ۱۳۹۵: ۸۹)

۴. دلایل طرح تابوها در داستان

ادبیات جایگاه مهمی برای بیان افکار، اعتقادات، ارزش‌های فرهنگی اجتماعی، باورهای اخلاقی و مذهبی نویسندگان است، اما بیان برخی از موضوعات، مانند بی‌توجهی به اعتقادات دینی و به چالش کشیدن آنها، یا توصیف صحنه‌های جنسی و مسائل مربوط به زنان و زناشویی

و غیره که به عنوان «تابو» شناخته می‌شود، برای نویسندگان همیشه آسان نیست. زیرا این موضوع‌ها عموماً سرکوب یا به حاشیه مناسبات اجتماعی رانده می‌شوند. همچنین چالش نوشتن از تابوها در این است که بسیاری از آثار ادبی با چنین محتوایی اجازه انتشار ندارند. زیرا تابوها اموری هستند که درباره آنها نباید صحبت شود. ادبیات داستانی «یکی از بسترهای بازشناسی و واکاوی تابوها است. زیرا مبتنی بر عواملی متعدد برخاسته از تجربیات فردی، ذهنیات شخصی و واقعیات اجتماعی است که همین عوامل بر تابوها نیز مؤثرند» (رحمانی و همکارانش، ۱۳۹۸: ۲۶۴) هر جامعه دو سطح رسمی و غیررسمی دارد. در سطح رسمی جامعه، انتظار می‌رود افراد رفتار و کلامی مطابق با هنجارها و ارزش‌های تعیین شده از سوی نهادهای بالادستی داشته باشند، اما سطح غیررسمی جامعه، به آن بخش از جامعه گفته می‌شود که در آن افراد گفتار یا رفتاری مطابق با هنجارها و ارزش‌های غیررسمی را بروز می‌دهند. بنابراین داستان‌نویسان برای آنکه به واقعیت نزدیک‌تر شوند، معمولاً درباره سطح غیررسمی جامعه اثری را خلق می‌کنند، زیرا سطح غیررسمی جامعه، جایی است که افراد آزاد هستند و هنجارها و ارزش‌های پذیرفته شده از سوی جامعه در سطح رسمی را می‌توانند رد کنند و تابوها را بشکنند. به علت محدودیت و سانسور، تابوها در ادبیات داستانی به شکل‌های مختلفی بازتاب می‌یابند. در برخی داستان‌ها، نویسندگان به تابوها به شکل مستقیم اشاره می‌کنند، اما در برخی دیگر، به خصوص در جوامع سنتی و بسته، نویسندگان برای بیان تابوها از روش‌های غیر مستقیم مانند حذف، رمز، مجاز، کم‌گفتن، کنایه و تعریض بهره می‌برند. داستان‌نویسان با تابوشکنی فضای داستان اهدافی خاصی را دنبال می‌کنند از جمله:

۱. آگاهی مردم درباره ارزش‌ها و هنجارهای درست و نادرست جامعه، زیرا ممکن است افراد نتوانند تشخیص بدهند که کدام تابوها و هنجارها، دلایل معقول و کدام تابوها و هنجارها دلایل نامعقول دارند؛ در حالی که همه تابوها و هنجارها به طور مشابه ممنوع به نظر می‌رسند، به عنوان مثال برخی از تابوها دلایلی معقول دارند، مانند سخن گفتن از تجاوز جنسی، قتل، رابطه نامشروع، اما ممانعت بیش از حد از توصیف تجارب جنسی می‌تواند از جمله تابوهایی باشد که دلیل منطقی نداشته باشد.

۲. بازتاب واقعیت؛ بدین معنا که ادبیات بر افشای واقعیت استوار است، البته به شکل غیرمستقیم از جمله تمثیل‌سازی، حکایت‌پردازی، نمادسازی و کاربرد وسیع استعاره و هیچ منعی نمی‌تواند نویسنده را از کاربست این شگردها باز دارد. از آنجایی که گاهی اوقات ادبیات بازتاب و آینه واقعیت است، نویسنده باید به واقعیت عریان جهان نزدیک

شود و آن را بیان کند تا بتواند آنچه را که در جامعه رخ می‌دهد، به نمایش گذارد. تابو به عنوان یکی از پدیده‌های اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و انسانی در هر جامعه وجود دارد و از آنجایی که داستان باید روایتی از جهان مبتنی بر واقعیت باشد، نه جهان ساختگی، وظیفه نویسنده صرفاً طرح تابو و یا در افتادن و شکستن آن در داستان نیست، بلکه با وارد کردن تابوها در متن داستان می‌خواهد به واقعیت‌های آشکار و نهان جامعه نزدیک شود. او در تابوها غور می‌کند و سپس آنها را به ساختار روایت داستانی‌اش وارد می‌کند.

۳. راهی برای کسب شهرت؛ بدین معنا که برخی از نویسندگان، طرح و شکستن تابوها را وسیله‌ای برای کسب شهرت می‌دانند و این روشی است که بعضی از نویسندگان فرصت طلب آن را اتخاذ می‌کنند زیرا، معتقدند شهرت جز با نوشتن متون ادبی به صورت جسورانه به دست نمی‌آید، اما خواننده آگاه به سادگی می‌تواند بین چنین نوشته‌هایی و آثار نویسنده‌ای که هدفش پیشرفت جامعه و درمان آفات اجتماعی است، تمایز قائل شود.

۴. ممکن است بازتاب غیرمستقیم امیال سرکوب شده نویسنده یکی از انگیزه‌های طرح تابوها در داستان باشد. به عنوان مثال برخی نویسندگان تصویر صحنه‌های جنسی در ادبیات را امر معمول می‌دانند و از نظر آنها نباید آن را هنجارشکنی محسوب کرد. این عده از نویسندگان به صورت ناخودآگاه امیال سرکوب شده خود را نمایان می‌سازند. پاره‌ای از منتقدان با توصیف این صحنه‌ها در متن‌های داستانی موافق نیستند در حالی که نویسنده می‌تواند یک کنش جنسی را با زبان ادبی به گونه‌ای توصیف کند که باعث تحریک یا هیجان خواننده نشود. وظیفه تابو، برانگیختن و تحریک احساسات خواننده نیست، بلکه ممکن است هدف از آن به تصویر کشیدن «ایده‌ای خاص» به شکل ادبی باشد.

۵. جذب خواننده بدین معنا که اگر نویسنده در داستان خود یک شخصیت ادبی را کاملاً معمولی آفریده باشد که طبق فرهنگ رسمی سخن بگویند یا رفتار کند، هیچ جذابیتی برای خواننده نخواهد داشت، اما اگر این شخصیت تابوهای زبانی و رفتاری از خود بروز دهد، جذابیت داستان برای خواننده بیشتر می‌شود. بسیاری از خوانندگان داستان‌های دارای تابو را جذاب می‌دانند، زیرا آنها مسائلی را که در عالم واقعیت حذف شده می‌توانند در واقعیت داستان تجربه کنند. موضوعات تابو معمولاً مملو از کشمکش

بررسی تطبیقی کاربرد تابو در داستان‌های معاصر فارسی ... (ونام‌العلی و دیگران) ۴۱۷

و تنش دراماتیک است که یکی از بهترین ابزارها برای درگیرکردن ذهن خوانندگان در هنگام خوانش داستان است.

۶. آشکار ساختن نهانی‌ها؛ بدین معنا که کاربرد تابو در داستان می‌تواند به آشکار ساختن نهانی‌های جامعه کمک کند. منظور از نهانی‌های جامعه، مناسبات اجتماعی افراد، رفتارها، احساسات و گرایش‌هایی است که در سطح رسمی جامعه امکان بیان آنها وجود ندارد.

۷. تابو یکی از راه‌هایی است که نویسنده از طریق آن مخالفت خود را نشان می‌دهد. به خصوص در تابوهای سیاسی و دینی.

۸. تابوها راهی مفید برای کنترل اجتماعی جامعه هستند و مردم را به رعایت ارزش‌های فرهنگی و اخلاقی وادار می‌کنند.

۹. با بررسی تابوها می‌توانیم قوانین گذشتگان و کنترل‌های سنتی بر تفکر اجتماعی را از بین ببریم.

بنابراین، ممکن است انگیزه استفاده از تابو در ادبیات و متن ادبی، انگیزه‌های روانی، انگیزه‌های اجتماعی و انگیزه‌های صرفاً ادبی باشد. انگیزه‌های روانی مانند ابراز خشم، حیرت، ناامیدی، اعتراض و ابراز خوشحالی. انگیزه‌های اجتماعی مانند جلب توجه دیگران، تحقیر، نشان دادن نگرش ذهنی، ابراز انزجار، همدردی، سرگرم کردن دیگران، نشان دادن حقیقت و افشای رازها. انگیزه‌های ادبی مانند برجسته‌سازی و جلب نظر خوانندگان و ارضای غرایز زیبایی‌شناختی آنها. (Mahayana, et al, 2020: 4623-4633)

۵. توصیف و تحلیل داده‌ها

۱.۵ تابوهای زبانی

تابوهای زبانی صورت‌های زبانی اعم از واژگان، تعابیر و اصطلاحاتی هستند که استفاده از آنها از نظر فرهنگی، مذهبی و اجتماعی عموماً ناشایست تلقی می‌شود (رحمانپور نصیرمحلّه و همکارش، ۱۳۹۸: ۸۰) با وجود این، در موقعیت‌هایی مانند مرافعه‌ها، تخلیه‌های روانی، شوخی‌ها و بزله‌گویی‌ها، تعریض‌ها و تمسخرها، جلب توجه در یک محفل، بازنمایی امیال شهوانی و در مواردی هم در بطن متون ادبی از آنها استفاده می‌شود. در مطالعات زیان‌شناسی، تابوهای زبانی را تحت عنوان «دشوازه»ها از دیگر صورت‌های زبانی متمایز می‌کنند. سوان (sawn) درباب دلایل و موقعیت‌های استفاده از دشوازه‌ها می‌گوید این تعابیر «در هنگام ابراز رنجش» پرسش به همراه

تعجب، توهین، درخواست توأم با توهین برای بیرون راندن فرد، بیان بی‌علاقگی، امتناع همراه باخشونت، واژه‌های پرخاشگرانه و بیان صفات و قیده‌های توهین‌آمیز» (دستنابی و همکارش، ۱۳۹۵: ۷۷). میزان و نوع کاربرد دشواژه‌ها در اشخاص چنانکه ترادگیل می‌گوید بی‌ارتباط با «قدرت» اجتماعی افراد در میان مخاطبان و موقعیت اجتماعی آنها نیست. (ارباب، ۱۳۹۱: ۱۱۴). همچنین، عامل جنس‌گینده سخن نیز در نوع و بسامد کاربرد دشواژه‌ها تعیین‌کننده است. چنانکه مطالعات زبانشناسی جنسیتی نشان می‌دهد

زنان، گرایش ذاتی به استفاده از صورت‌های مهدب و مؤدبانه‌تر دارند، زیرا فرآیند اجتماعی شدن آنان ایجاب می‌کند از خود رفتار و گفتاری صحیح‌تر و اجتماعی‌تر نشان دهند و حتی‌الامکان از کاربرد دشواژه‌ها احتراز کنند و در صورت ناچاری از صورت‌های زشت و بی‌ادبانه‌ی واژه‌ها در مقابل صورت‌های رکیک استفاده کنند، اما مردها میل باطنی بیشتری برای استفاده از واژه‌های زشت و قبیح دارند و این میل از سنین پایین‌تر در آنها به وجود می‌آید، زیرا شرایط اجتماعی به مردان اجازه می‌دهد که از کلمات و عبارات «تابو» استفاده کنند (ناصری و همکارش: ۱۳۹۷: ۲۴۳).

تابوهای زبانی را از حیث منشأ زبانی و کارکردهای آنها به انواع مختلف تقسیم‌بندی کرده‌اند. به عنوان نمونه، دشواژه‌ها می‌توانند منشأ مرگ و میر، کارکردهای بدن در امر دفع، امور دینی، اجتماعی، روانی، جسمانی، خانواده، اسامی حیوانات داشته باشند و هر یک از آنها با توجه به بافت کلامی شان می‌توانند کارکرد تحقیر و تحمیق، توهین، تمسخر، تخلیه روانی داشته باشند. در داستان‌هایی که به عنوان پیکره تحقیق مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، دشواژه‌هایی به شرح زیر به عنوان تابوهای زبانی با منشأها و کارکردهای مختلف آمده‌اند: دشواژه‌های مربوطه به مرگ و میر تنها یک مورد، یعنی مرده‌شور به قصد تحقیر در داستان استخوان خوک و دست‌های جذامی آمده است، دشواژه‌هایی با منشأ روانی مانند پست، احمق، ابله، مردک، عقب‌افتاده، پخمه، سافله، غبیه، مجنون با بسامد *طعم گس خرمالو* ۹مورد، *موت البجع* ۸مورد، *استخوان خوک* و *دست‌های جذامی* ۱۱مورد، *عشق بی‌قاف*، *بی‌شین*، *بی‌نقطه* ۱۲مورد، *خضراء کالعالم* ۵مورد که عموماً کارکرد تحمیق، تحقیر و تمسخر دارند. دشواژه‌هایی با منشأ جسمانی مانند بی‌دست و پا، چلاق، نفله، مُنگل، تن‌لش، اعمی، مسوس با بسامد *طعم گس خرمالو* ۱مورد، *استخوان خوک* و *دست‌های جذامی* ۸مورد، *عشق بی‌قاف*، *بی‌شین*، *بی‌نقطه* ۱۰مورد *خضراء کالعالم* ۳مورد با کارکردهای تحقیر، توهین و تمسخر آمده است. دشواژه‌هایی با منشأ ناموسی و خانوادگی مانند پتیاره، عوضی، حرامزاده، پدرسگ، عاهره (فاحشه)، بندوق

بررسی تطبیقی کاربرد تابو در داستان‌های معاصر فارسی ... (ونام‌العلی و دیگران) ۴۱۹

(حرامزاده)، فاجره با بسامد طعم گس خرمالو ۱مورد، موت‌البجعه ۲ مورد، استخوان خوک و دست‌های جذامی ۱۲ مورد، عشق بی‌قاف، بی‌شین، بی‌نقطه ۱۱مورد، خضراء کالعالم ۳مورد با کارکردهای توهین و تحقیر آمده است. دشواژه‌هایی با منشأ مذهبی مانند لامذهب، بدمذهب و لعنتی با بسامد طعم گس خرمالو ۴مورد، استخوان خوک و دست‌های جذامی ۸مورد و عشق بی‌قاف، بی‌شین، بی‌نقطه ۹مورد با کارکرد توهین و تحقیر آمده است. داستان‌نویسان عربی از این دشواژه‌ها استفاده نکرده‌اند. دشواژه‌هایی با منشأ اجتماعی مانند آشغال، کثافت، آب زیپو، فررتی با بسامد طعم گس خرمالو ۴مورد، موت‌البجعه ۵مورد، استخوان خوک و دست‌های جذامی ۸مورد و عشق بی‌قاف، بی‌شین، بی‌نقطه ۶مورد با رویکرد تحقیر و توهین آمده است. در داستان‌های عربی این دشواژه‌ها کاربردی نداشته‌اند. دشواژه‌هایی با منشأ حیوانات مانند بزچه، خر، گوساله، یابو، کالحمار، کالحيوان، الحشره با بسامد طعم گس خرمالو ۱مورد، موت‌البجعه ۵مورد، استخوان خوک و دست‌های جذامی ۱۰مورد، عشق بی‌قاف، بی‌شین، بی‌نقطه ۷مورد و خضراء کالعالم ۲مورد با کارکرد توهین، تحقیر و تمسخر آمده است. دشواژه‌هایی با منشأ تخلیه هیجانی و روانی مانند خفه‌شو، گم‌شو و اخرسی (خفه‌شو) با بسامد طعم گس خرمالو ۱مورد، موت‌البجعه ۳مورد، استخوان خوک و دست‌های جذامی ۲مورد، عشق بی‌قاف، بی‌شین، بی‌نقطه ۳مورد و خضراء کالعالم ۱مورد با کارکرد توهین، تحقیر و تخلیه روانی گوینده آمده است.

جدول بسامد انواع تابوهای زبانی در داستان‌های منتخب فارسی و عربی

ردیف	منشأ و نوع تابو	طعم گس خرمالو	موت‌البجعه	حکایت عشقی بی‌قاف، بی‌شین، بی‌نقطه	استخوان خوک و دست‌های جذامی	خضراء کالعالم
۱	مرگ و میر				۱	
۲	روانی	۹	۸	۱۱	۱۲	۵
۳	جسمانی	۱		۱۰	۸	۳
۴	ناموسی	۱	۲	۱۱	۱۲	۳
۵	اجتماعی	۴	۵	۶	۸	
۶	حیوانی	۱	۵	۷	۱۰	۲
۷	هیجانی	۱	۳	۳	۲	۳
	جمع	۱۸	۲۳	۴۸	۵۳	۱۶

۲.۵ تابوهای جنسی

تابوهای جنسی، از حیث قدمت و ریشه‌های اسطوره‌های و تاریخی از سایر تابوها قوی‌تر یا به عبارت دیگر شدت حرمت‌شان سخت‌تر هستند و از آنجا که با اخلاق، دین و عرفیات جوامع مختلف عجین شده‌اند، نادیده گرفتن آنها سخت و گاه تبعات اجتماعی زیادی برای تابوشکنان آنها دارد. رفتارهایی که معمولاً در حوزه تابوهای جنسی قرار می‌گیرند عبارتند از: موضوعات مربوط به تجاوز، توصیف صحنه‌های جنسی، بوسیدن و هم‌آغوشی، هم‌بستری، روابط نامشروع، توصیف و ذکر نام اندام‌های جنسی زنان و مردان. به غیر از ادبیات هرزه‌نگارانه که جایگاه زیباشناختی و ادبی ندارد و در آن، به قصد تحریک و تحریض مخاطب مسائل جنسی و صحنه‌های آن به تصویر کشیده می‌شود، در ادبیات رسمی نیز گاه با توجه به بافت داستان و رخدادهایی که در آن به وجود می‌آید، به این موضوعات پرداخته می‌شود. نوع و حجم ورود این موضوعات به فضای ادبیات هر فرهنگ یا کشوری تابع قوانین رسمی، شرعی، اخلاقی و عرفی آنهاست.

در داستان‌هایی که ما در این پژوهش مطالعه کرده‌ایم، نقش عوامل فرهنگی از قوانین رسمی تا عرفی در بیان یا عدم بیان و یا بیان و توصیفات کنایی و استعاری تابوهای جنسی بسیار بارز بوده است. در داستان طعم گس خرمالو هیچ موردی درباره توصیف صحنه‌های جنسی یافت نشد و اغلب شخصیت‌های زن و مرد در این داستان روابطی عاشقانه یا رسمی در چارچوب ازدواج یا نامزدی داشتند به جز یک مورد که رابطه خانم متأهلی (سهیلا) با یک مرد آمریکایی را (اینانلو) بیان می‌کند و آن هم بدون تشریح کیفیت و نوع رابطه. «نه درباره این که چند بار دیده آقای اینانلو سهیلا خانم را چند کوچه پایین‌تر از مغازه کنار رنوی زرد پیاده کرد» (۱۲۷). نویسنده شاید به دلیل محدودیت قانونی از جمله ترس از سانسور یا محذوریت‌های اخلاقی وارد جزئیات رابطه خانم «سهیلا» و آقای «اینانلو» نشده است. بلکه، فهم ماهیت این رابطه را به خواننده واگذار کرده است. چشم‌چرانی و نگاه به نامحرم نیز می‌تواند نوعی رفتار تابوشکنانه باشد. در همین داستان درباره نگاه دو باربر به خانمی اشرافی آمده است: «نگاه مبهوت باربرها هنوز یادش بود. به دست‌هایش نگاه کرد، به رگ‌های کبود و پوست چروکیده» (۱۴۴). در داستان موت/البجعه صحنه‌های مربوط به تجاوز جنسی مانند «لاشیء، لا اذکر تماماً، سوی انه آرخی جتته فوقی» (ص ۳۱) (هیچ چیز را به طور کامل به یاد ندارم، فقط هیکلش را روی من انداخت)، تن‌فروشی مانند «تقایض جسدها بفروج» (۳۴) (بدنش را در برابر غذا می‌فروشد)، صحنه‌های جنسی مانند «فهو یتذکر فهیراً بجسدها البض العاری ترقد فی سریره و تدخن

سجائرها بتلذذ بعد انتهائهما من طقوس وصال حار فهیر المطلقه الشهیة التي تزوره منذ سنوات» (۶۷) (او بدن نرم فهیر را به یاد آورد که عریان بر تختش دراز می‌کشید و بعد از یک هم‌آغوشی داغ سیگارش را دود می‌کرد. فهیر زن مطلقه پُرکِششی بود که در این سالها می‌دید)، روابط جنسی پیرمردان با دختران جوان مانند «هل يقدر رجل كهلاً أن يضاجع امرأه؟» (۹۶) (آیا مرد فرتوتی می‌تواند با زنی رابطه جنسی داشته باشد؟)، روابط نامشروع مانند «اكتشف انه على علاقة مع أرملة تكبره بتسع سنوات و منذ سنوات، و أنها حملت» (۱۰۲) (متوجه شد (نامزدش) برای سال‌ها با بیوه‌ای که نه سال از او بزرگتر بوده رابطه داشته و او باردار شده‌است)، در داستان *استخوان خوک و دست‌های جنامی، عشقی بی‌قاف بی‌شین بی‌نقطه* تابوهای جنسی شامل چند نوع است، روابط آزاد مرد و زن، حاملگی یک دختر جوان، تن‌فروشی به خاطر پول. نویسنده به این موارد مستقیم اشاره نکرده است، بلکه با استفاده از کنایه، حذف، مجاز و جملات مقطع شاید به دلیل هراس از سانسور یا رعایت موازین اخلاق اجتماعی و عرفی به آنها اشاره کرده است. به عنوان مثال، حاملگی یکی از شخصیت‌ها به نام پریسا به دلیل روابط آزاد در قالب چنین جملاتی بیان شده است: «اسی دستش را انداخت گردن پریسا که چند ساعت بود با هم آشنا شده بودند» (۲۰)، «پریسا و اسی توی اتاق شهرام باهم خوابیده بودند» (۲۱)، «اسی... اون حیوان بی‌شعور... اون شب» (۳۷). یا برقراری رابطه جنسی با یک زن فاحشه را به صورت «می‌خوام پیام تو فریزر» (۳۱) بیان کرده است. تابوی نگاه به نامحرم و چشم‌چرانی در قالب جملاتی مانند: «حامد سرش را پایین آورد و این‌بار محو دست‌ها و انگشتان و زیبایی خیره‌کننده آن‌ها شد.» (۵۰)، «راننده به سوسن چشمک زد: پپر بالا» (۷۷)، «بندر به دیواره‌ی آسانسور تکیه داد و زیر چشمی به سوسن نگاه کرد» (۸۰) تابوی خیانت شوهر به همسرش و برقراری رابطه با زنی دیگر، نمونه‌ای از کاربرد تابو در این اثر است که نویسنده تنها به ذکر این جمله که «شوهرش با زن دیگه‌ای رابطه داشته» (۲۲) اکتفا کرده است.

در داستان *خضراء كالعالم* نویسنده در توصیف صحنه‌های جنسی که شامل بوسیدن، هم‌آغوشی، رابطه نامشروع مردان و زنان، توصیف اندام زنان و نام بردن اعضای خاص بدن، تجاوز و بیان امیال جنسی است، جسور بوده و از زبان صریح و مستقیم استفاده کرده است. مانند تابوی بوسیدن و هم‌آغوشی «وقت هی استعداداً للقبله. تعانقنا ببطء. قبل أن نصیر نحن الإثنين واحداً، و بینما ألتئم وجهها و جیدها وشعرها علی مهل» (۱۱۱) (او ایستاد و آماده بوسه شد. به آهستگی همدیگر را در آغوش گرفتیم قبل از اینکه ما دو نفر یکی شویم. و من به آرامی صورت، گردن و موهایش را بوسیدم.)، رابطه نامشروع مانند «و اختفت معها زوابع فضیحتها مع

عشيقا السويسرى الذی حملت منه» (۱۴۴) (آوازه رسوایی او با معشوق سوئیسی اش که از او باردار شده بود، فراموش شد)، تابوی توصیف اندام زنان مانند «کانت شفتها مرچاً أحمرأ، و تکویناتها طبولاً تفرع بالشبق» (۱۴۳) (لب‌هایش چمنزار سرخ بود، اجزای بدنش مثل طبل‌هایی بود که با شهوت بر آنها بکوبند.) و تابوی بیان تجاوز مانند «لکن أخبار الاغتصاب أمضته، کانوا يتعاونون علیها» (۱۵) (اما خبر تجاوزش او را معذب کرد، و مردم پشت سر زن بد می‌گفتند) و تابوی توصیف صحنه‌های مانند «طوقتها من خصرها المتقطع و رفعتها علی الأرض... ذراعها حول کتفی، و جبینها علی رقبتی» (۱۰۹) (کمر باریکش را محکم گرفتم و بلند کردم. بازوانش دور شانه‌هایم حلقه بود و پیشانی‌اش روی گردنم.) و تابوی بیان امیال جنسی مانند «بدأت أحتقن بالشهوة حتی مجيء الليل» (۱۴۳) (تا آمدن شب از شهوت لبریز شدم) چنانکه ملاحظه می‌شود هانی‌الراهب در شکستن تابوهای جنسی و اشکال مختلف آن از دیگر نویسندگان جسارت بیشتری به خرج داده است.

جدول بسامد انواع تابوهای جنسی در داستان‌های منتخب فارسی و عربی

نوع تابو	طعم گس خرمالو	موتالجمه	استخوان خوک و دستهای جذامی	حکایت عشقی بیقاف، بیشین بیقظه	خضراء کالعالم
تجاوز		۴			۲
صحنه‌های جنسی		۲			۱۰
بوسیدن و هماغوشی					۷
روابط نامشروع	۱	۳	۳	۱	۲
چشمچرانی	۱		۳		
روابط جنسی پیرمردان و دختران جوان		۲			
تفروشی		۱			
امیال جنسی					۶
ذکر اندامهای جنسی					۴
جمع	۲	۱۲	۶	۱	۳۱

۳.۵ تابوهای دینی و اعتقادی

تابوهای دینی نیز قدمتی طولانی دارند و به نظر می‌رسد بخشی از آنها رگ و ریشه‌ای اسطوره‌ای نیز داشته باشند و همچنین، ادیان برای صیانت از باورها و اصول اعتقادی پیروان

خود، بعضاً هاله‌ای از تقدس پیرامون آنها کشیده و ممنوعیت‌هایی برای آنها در نظر گرفته‌اند. شکست تابوهای دینی در جوامع سنتی و مذهبی می‌تواند مجازات فردی و اجتماعی شدیدی در این دنیا و در باور معتقدان دینی عقاب‌های سنگین آن جهانی به همراه داشته باشد. (ر. ک. یعقوبی، ۱۳۸۶: ۱۰۳). در داستان‌هایی که بررسی کرده‌ایم، هیچ موردی از تابوشکنی‌های دینی و اعتقادی منعکس نشده است؛ زیرا نویسندگان این آثار به دلیل زیستن در جوامع مذهبی ایران و سوریه و دیگر کشورهای عربی، نسبت به حساسیت‌های احتمالی چنین رفتارهایی آگاه بوده‌اند. بنابراین، واکنش نویسندگان این آثار صرفاً به شکل انتقادات خفیف دینی بروز کرده است. از جمله: انتقاد از بعضی رفتارهای دینی افراد به ظاهر متدین، تعریض و کنایه به بعضی باورها و ارائه تصویری منفی از توده‌های مردمان متدین. در داستان *موت البجعه* نویسنده در پرداخت شخصیت «العلم» و شخصیت‌های مشابه او بیان کرده است هدف اینگونه از متدینان از ادای مناسک مذهبی مانند حج تفریب به خدا نیست، بلکه می‌خواهند خودنمایی. «سافر إلی الحج، و عاد باسم جدید الحجی... لقد ضرب عصفورین بحجر واحد فی حجتہ، فقد منن الله، أنه أدی واجبه» (۱۳۵). (به حج رفت و با نام جدید حاجی برگشت. او در حج خود با یک تیر دو نشان زد. زیرا، با ادای مناسک حج منت پر خدا گذاشت که واجبش را ادا کرده است). یا دخیل بستن همین شخصیت به یکی از زیارتگاه‌ها را نشانی از سادگی و بلاهت او می‌داند. «أنه أوقف علاج السکری لا مبالیاً بنصائح الأطباء، لأنه یؤمن بمزار فی الدریکیش یشفی المرضی من عللهم» (۱۳۶) (او درمان دیابت خود را متوقف کرد و به توصیه‌های پزشکان بی‌توجه بود، زیرا به زیارتگاهی در منطقه دریکیش که بیماران را شفا می‌دهد، اعتقاد داشت)

در داستان *استخوان خوک* و *دست‌های جدامی* در قالب پرسشی فلسفی - الهیاتی زبان نویسنده به سمت ایجاد تردید در یکی از باورهای دینی، یعنی حدود قدرت الهی می‌لغزد. دانیال، یکی از شخصیت‌های داستان، درباره قدرت خدا و توانایی او سؤال می‌کند که آیا خدا می‌تواند هر وضعیتی را تغییر دهد. مثلاً جلوی پیروی را بگیرد یا از سقط جنین خواهرش ممانعت کند. «و خداوند اگر واقعاً قادر مطلق بود، می‌توانست هر وضعیت امور منطقیاً ممکن رو محقق کنه... فریاد کشید پس چرا این کارو نکرد؟ چرا این وضعیت مطلوب منطقیاً ممکن رو محقق نکرد؟» (۵۹) همچنین در داستان *حکایت عشقی بی‌قاف بی‌شین بی‌نقطه* مبحث مهم کلامی دیگر؛ یعنی وجود «شرور» در هستی مورد پرسش قرار می‌گیرد. یکی از دانشجویان سؤال می‌کند که چرا در آفرینش الهی، انسان‌های معلول وجود دارند. «چرا در آفرینش انسان هم مثل کارخانه‌ی عروسک - هر یا کارخانه‌ی دیگر - باید ضایعات وجود داشته باشد. منظور از

ضایعات، ناقص الخلقه‌های مادرزاد بود. گفت به نظر می‌رسد کنترلی بر آنچه تولید می‌شود وجود ندارد. (۵۶) در این عبارت نیز، هم نظم مورد ادعای متکلمان دینی در جهان مورد سؤال قرار می‌گیرد.

نوع دیگر تابوشکنی‌های دینی را باید در زیرپا گذاشتن پاره‌ای از دستورهای الزام‌آور دینی مانند حرمت خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها دانست که در ادیان مختلف احکام ثابت و تحریم‌های آشکاری در باب عدم استفاده از آنها صادر شده است و اگر یکی از پیروان آن ادیان به صورت آگاهانه این حرمت‌ها را نادیده می‌گیرد، در واقع حریم آن اصول ممنوعه را می‌شکند. در دین اسلام، از نوشیدنی‌ها به ویژه شراب و آبجو و از خوردنی‌ها گوشت بعضی از حیوانات احکام ثابتی دارند. با وجود این، در داستان‌هایی که مطالعه کردیم، با وجود قوانین شرعی، عرفی و رسمی (سانسور) نشانه‌هایی از این تابوشکنی‌ها دیده می‌شود.

در داستان *موت البجعه* مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر و یا تجارت و خرید و فروش‌ها آنها نمود بارزی دارد مانند: «کان یهرب المخدرات» (۲۶) (او مواد قاچاق می‌کرد) «طلب منقذ زجاجتی بیرة» (۴۹) (منقذ دو بطری آبجو سفارش داد)، «وضع النادل زجاجتی البیره علی الطاولة» (۵۰) (گارسون دو بطری آبجو را روی میز گذاشت)، «شربا البیره، بعد أن رفع كأسیها علیاً و قال کل واحد للآخر فی صحتک» (۵۰) (آنها آبجو را نوشیدند، پس از آن که جام‌های خود را بالا بردند و هر یک به دیگری گفتند: به سلامتی)، «بعد أن شرب نخب أحلی زوجة و اجمل ام و اروع راقصه بالیه و بعد ان تغزل طویلا بزوجه الفن المبدعه ابتسم طویلا و انتهت ابتسامته به کلمه ولکن...» (۷۷) (پس به سلامتی زن دلربا، مادر زیبا، رقص باله هنرمند نوشید و بعد معاشقه‌ای طولانی با زن هنرمند خلاقش کرد و خنده‌ای دراز سرداد که پایان خنده‌اش به کلمه «ولکن» منتهی می‌شد. ...).

در داستان *استخوان خوک* و *دست‌های جدا می‌نیز همین دو مورد البته به صورت غیرمستقیم* که می‌تواند برای عبور نویسنده از سانسور رسمی باشد، نمایان شده است: «شهرام برای بار سوم لیوان‌ها را پر کرد و گرداند بین بچه‌ها» (۲۰)، «جنس منس رد می‌کنی» (۳۲). مصطفی مستور در داستان *حکایت عشقی بی‌قاف بی‌شین بی‌نقطه* در یک نوبت در تصویرسازی‌های ادبی از شراب و اثرات آن سخن گفته و در دو نیت صراحتاً اسم آنها را ذکر کرده است. مانند: «دچار چنان هیجان سکرآوری شدم که مستی هیچ باده‌ای نمی‌توانست کسی را این چنین سرمست کند» (۱۳)، «بطری‌های عرق‌سگی که غلام خورده» (۴۱)، «غلام... داشت عرق می‌خورد» (۶۴)

بررسی تطبیقی کاربرد تابو در داستان‌های معاصر فارسی ... (ونام‌العلی و دیگران) ۴۲۵

در داستان *خضرء کالعالم* نیز همین دو مورد از امور ممنوعه، مورد اشاره نویسنده قرار گرفته است: «أم مثله تاهوا و يتهيون وراء الأفیون» (۱۳) (یا مانند او، در پی تریاک نفله و نابود می‌شوند)، «ربما ویسکی و غلبه تیغ» (۳۸) (شاید ویسکی و یک پاکت سیگار)، «جلسنا فی حجره البروفسور نشرب الوسکی و منکرات آخری» (۸۷) (در اتاق پروفیسور نشسته‌ایم ویسکی و مشروب‌های دیگر می‌نوشیم)، «کانت بصحبه كأس من الجن» (۸۷) (او با مشروب جین همراه بود)

۴.۵ تابوهای زنانگی

این تابوها مربوط به مسائل یا موضوعاتی هستند که اختصاصاً مربوط به زنان هستند. چنانکه در مقدمه مقاله نیز اشاره کردیم این تابوها ریشه‌های اساطیری دارند و بخش‌هایی از آنها را جیمز فریزر از باورهای اساطیری ملل مختلف یا از اقوام بدوی که در گوشه و کنار عصر جدید زندگی می‌کنند، احصا و معرفی کرده است. موضوعاتی مانند بکارت، ناباروی، زایمان و سقط جنین. نه تنها پیرامون این موارد آیین‌هایی وجود دارد که رعایت آنها الزام‌آور است و تخطی از آنها حرمت‌شکنی محسوب می‌شود، بلکه صحبت درباره این مسائل نیز در برخی از فرهنگ‌ها نامطلوب و شرم‌آور تلقی می‌شود.

محور اصلی داستان‌های *طعم گس خرمالو* زندگی‌های زناشویی ناموفق است. نویسنده، مشکلات و چالش‌های این شخصیت‌ها را مطرح می‌کند؛ یکی از این مشکلات، ناباروی است که در برخی از فرهنگ‌ها تابو محسوب می‌شود. در داستان «آپارتمان» این مجموعه، نازایی دو زن مطرح شده است و شاهد رفتارهای کتمان‌گرانه شخصیت‌ها و اطرافیان آنها نسبت به این موضوع هستیم. دلهره‌هایی که امکان نازایی برای شخصیت زنان به وجود می‌آورد، ناشی از تابو بودگی آن است: «روز بعد سیمین جواب آزمایش را گرفت، رفت خانه مادرش و گریه کرد و گفت «نکنه نازا باشم» (۶۰)

در داستان *موت البیعه* نویسنده، به طور غیرمستقیم موضوع باکرگی را مطرح می‌کند. نویسنده از کلمه عام «شرف» به جای کلمه خاص «بکارت» استفاده می‌کند: «أنت تعرفین أن شرف الفتاه هو أهم شیء علی الأطلاق، و أن الریاضه العنیفه، و کذلک رقص البالیه، قد یجعلانها تفقد هذا الشرف الثمین ... لن تترك هوایه البالیه تفقدک شرفک» (۷۴) (تو می‌دانی که شرف دختر مهم‌ترین چیز در دنیا است و ورزش‌های خشن و همچنین رقص باله ممکن است باعث

از دست دادن این شرف گران بها شود. ما اجازه نمی دهیم که علاقه تو به رقص باله باعث از دست رفتن شرفت شود) سقط جنین به دلیل رابطه نامشروع در جوامع عربی تابو تلقی می شود.

اکتشفته علاقتہ مع أرملة تكبره بتسع سنوات و منذ ثلاثة سنوات، و أنها حملت منه، و قصداً طبيياً نساءياً لیجری لها عملیة الإجهاض فی عیادته الخاصه، و فی العیاده و فی ظل التوتور و الخوف و الممنوعات انتقب رحم الأرملة (۱۰۲)

(متوجه شده است که از سه سال پیش رابطه نامزدش با زنی بیوه که نه سال از او بزرگتر بود، شروع شده است. زن باردار شده و آنها به پزشک زنان مراجعه کرده اند تا عمل سقط جنین را در مطب خصوصی او انجام دهند. در مطب، در سایه استرس، ترس و ممنوعیت ها، رحم زن پاره شد). در داستان *استخوان خوک* و *دست های چنانه می نویسنده*، مسأله سقط جنین را به صورت غیرمستقیم مطرح می کند. «نمی دونم شهرام، فقط می دونم تا پریسا بلایی سر خودش نیاورده، باید کار تموم باشه» (۵۷) «پریسا از شدت درد چشم هاش را بست و جیغ خفیفی کشید» (۷۰) در داستان زن دیگری بدون رضایت همسرش جنین خود را سقط می کند زیرا قرار بود از همسرش طلاق بگیرد. «می خوام سقطش کنم»، «سیمین دستش را گذاشت توی جیب مانتوش. از توی جیب دستش را گذاشت روی شکمش. لبش را گاز گرفت» (۷۳). با وجود این مصطفی مستور در توصیف صحنه های سقط جنین از اشارات ضمنی و استعاره بهره می برد و تصور حالات مربوط به سقط را به خود خواننده واگذار می کند. در داستان *حکایت عشقی بی قاف بی شین بی نقطه* درباره تابوهای زنان هیچ موردی یافت نشد. در داستان *خضراء کالعالم*، نویسنده، مسأله بکارت را به طور مستقیم مطرح می کند، زهره، زنی بود که در معرض تجاوز قرار گرفت و باکرگی خود را از دست داد. نویسنده، در این داستان به نکته مهمی در جوامع عربی اشاره می کند؛ زمانی که دختری باکرگی خود را از دست می دهد هیچ مردی حاضر نیست با او ازدواج کند. «لقد فقدت بکارتها، و لن یقبل إحد منهم زواجها» (۱۳) (او بکارت خود را از دست داده است و هیچ کدام از آنها حاضر نبود با او ازدواج کند. «بعد آن فضت البکاره، آنها شیء ما فی زهره. تلاشت الهاله» (۱۶) (بعد بکارتش را از دست داد، بکارت چیزی بود در زهره که آن هاله را در او محو می کرد).

۶. نتیجه‌گیری

اگرچه بازتاب و طرح انواع تابوها و بسامد آنها در داستان‌های مورد مطالعه تابع عوامل فرهنگی، اجتماعی، دینی و سیاسی محیط زندگی نویسندگان است و جسارت، علاقه یا معیارهای زیبایی‌شناسیک آنها نیز در این باب تأثیر قابل توجهی دارد، اشکال گوناگونی از تابوها به شیوه‌های مستقیم و غیرمستقیم همراه با بسامد متنوعی بازتاب پیدا کرده است. تابوی زبانی یکی از رایج‌ترین انواع تابوها در این داستان‌هاست؛ این تابوها عموماً به شکل دشوازه آمده‌اند. بالاترین حجم تابوهای زبانی را مصطفی مستور در دو مجموعه داستانی دارد و بعد هیفا بیطار و سپس زویا پیرزاد و هانی‌الراهب. در مجموع نیز، تابوهای زبانی داستان‌های ایرانی بیش از داستان‌های عربی است. به احتمال زیاد، حجم انبوه تابوهای زبانی در زبان فارسی به دلیل سرکوب اجتماعی، نظام‌های سخت سلسله‌مراتب اجتماعی، بی‌اعتمادی اجتماعی، فقدان اصول مربوط به رعایت حوزه‌های خصوصی بوده باشد. همچنین شاید، در جامعه ایرانی حساسیت‌ها نسبت به این تابوها کمتر از سایر تابوهاست و عواقب اجتماعی هم برای نویسندگان این داستان‌ها؛ یعنی ممانعت از انتشار یا واپس‌زنی از سوی قشر مخاطبان کمتر بوده است. همچنین، مردان داستان‌نویس از زنان بیشتر این تابوهای زبانی را در داستان‌های خود آورده‌اند و این نتیجه، در راستای نوع زبان مردانه آنهاست که مطالعات پیشین نیز، جسارت استفاده مردان از این تابوها را در گفتگوهای‌شان نسبت به زنان اثبات کرده بودند. نویسندگان مرد و زن سوری، به شکل مستقیم از تابوهای جنسی سخن می‌گویند. دلیل حجم قابل توجه طرح این تابوها در داستان‌های سوری، مربوط به آزادی نسبی و کم‌رنگ‌بودن قدرت ممیزی و سانسور در این زمینه‌ها است. بالعکس، بسامد اندک این تابوها در داستان‌های ایرانی، نه تنها مربوط به ویژگی‌های فرهنگی، بلکه تحت تأثیر سانسور احتمالی داستان‌ها است. در بین نویسندگان سوری، هانی‌الراهب بیشترین جسارت را در طرح تابوهای مذکور نشان داده است. تابوهای دینی و اعتقادی نیز در داستان‌های منتخب، به دلیل فضای دینی و حساسیت‌های مربوط به آن، تنها به شکل انتقاد از پاره‌ای مناسک و باورها در حجم اندکی بروز داشته است. در بیان و طرح تابوهای زنانگی نیز، نویسندگان سوری بیشتر آنها را در آثارشان بازتاب داده‌اند. تابوی مربوط به ناباروری در یکی از داستان‌های زویا پیرزاد آمده و تابوهای مربوط به بکارت و سقط جنین بیشتر در داستان هانی‌الراهب آمده و مصطفی مستور نیز یک‌نوبت به این تابو اشارتی داشته است.

کتاب‌نامه

- ارباب، سپیده (۱۳۹۱)، «بررسی و طبقه‌بنای دشواژه‌های رایج فارسی در تداول عامه»، نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، سال ۲، شماره ۴، صص ۱۰۷-۱۲۴.
- الراهب، هانی (۲۰۰۰). *خضراء کالعالم*، بیروت، انتشارات: دار الکنوز الأدبیه.
- أولمان، ستیفن (۱۹۸۶) *دور الکلمة فی اللغة*. ترجمه کمال محمد بشیر، انتشارات: مکتبه الشباب.
- بیطار، هیفاء (۱۹۹۸). *موت البجعة*، دمشق، انتشارات: مکتبه الأسد.
- ترادگیل، پیتر (۱۳۷۶). *زبان‌شناسی اجتماعی؛ درآمدی بر زبان و جامعه*؛ ترجمه محمد طباطبایی، تهران: آگاه.
- تسلیمی، علی و اقبال تسلیمی (۱۳۹۶). «بررسی تابوی زبانی و واژگان اهریمنی در فرهنگ ایرانی»، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، سال ۲، شماره ۲ (پیاپی ۴) صص ۵۷-۷۱.
- پیرزاد، زویا (۱۴۰۰). *طعم گس خرما*، تهران: نشر مرکز.
- رحمانپور نصیر محله، فاطمه و نرگس انصاری (۱۳۹۸). «بازتاب جنسیت در سبک گفتار زنانه و مردانه از منظر رابین لیکاف»، *علوم حدیث*، سال ۲۴، شماره پیاپی ۹۴، صص ۵۸-۹۳.
- رحمانی، نرگس و همکاران (۱۳۹۹). «بررسی زبان‌شناختی کارکردها تابوهای زبانی در سینمای معاصر ایران»، *فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی*، دوره ۳، شماره ۳ (پیاپی ۱۱)، صص ۹۴-۱۱۰.
- رحمانیان زینب و همکاران (۱۳۹۷). «میزان و چگونگی کاربرد تابو در ادبیات داستانی معاصر» (۱۳۸۰-۱۳۲۰)، *مجله سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی*، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۲۶۳-۲۸۴.
- شفیعی کدکنی، محمد رضا (۱۳۸۶)، *فلندریه در تاریخ*. چاپ اول، تهران: سخن.
- طالبی دستنابی، مهناز و ابو الفضل خوشبخت آرانی (۱۳۹۵) «تأثیر متغیرهای جامعه‌شناختی زبان بر کاربرد دشواژه‌ها در گویش آران و بیادگل»، *فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی*، سال ۱، شماره ۱، صص ۷۵-۸۶.
- فتوحی رودمعهجی، محمود (۱۳۹۰). *سبک‌شناسی؛ نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها*، تهران: انتشارات سخن.
- فروید، زیگموند (۱۴۰۱). *توتم و تابو*. ترجمه محمدعلی خنجی. تهران: انتشارات نگاه، چاپ ششم.
- فریزر، جیمز جرج (۱۳۹۲) *شاخه زرین*، ترجمه کاظم فیروزمند، چاپ هفتم، تهران: انتشارات آگاه.
- قاسمی، جمشید و همکاران (۱۳۹۸) «رسالت باورهای عامیانه در *رمان ریح الجنوب* با تکیه بر تابو و خرافه»، *دوفصلنامه علمی نقد ادب معاصر عربی*، دوره ۱۰، شماره پیاپی ۲۰، صص ۲۳۵-۲۶۰.
- لیکاف، رابین (۱۴۰۱) *زبان و جایگاه زن*، ترجمه مریم خدادادی و یاسر پور اسماعیل، چاپ گیلان: انتشارات نگاه.
- محمدی اصل، عباس (۱۳۹۶) *جنسیت و زبان‌شناسی اجتماعی*، تهران: انتشارات گل آذین.
- مستور، مصطفی (۱۳۸۳) *استخوان خوک و دست‌های جلدانی*، تهران: نشر سرچشمه.
- مستور، مصطفی (۱۳۹۵) *حکایت عشی بی قاف بی شین بی نقطه*، تهران: نشر سرچشمه.

بررسی تطبیقی کاربرد تابو در داستان‌های معاصر فارسی ... (وثام العلی و دیگران) ۴۲۹

معدنی، میترا (۱۳۸۷) «مروری اجمالی بر تابوی زبانی و انواع آن»، مجله زبان‌شناسی، دوره ۱۴، شماره ۲۷-۲۸، صص ۶۵-۷۲.

معینان، نرمینه (۱۳۹۵) «بررسی جامعه‌شناختی تفاوت زبان بین زنان و مردان»، مطالعات جامعه‌شناسی، سال ۹، شماره ۳۳، صص ۸۳-۹۳.

ناصری، ناصر و سکینه شرافتی (۱۳۹۷) «کاربرد واژگان در رمان سمفونی مردگان عباس معروفی از منظر زبان و جنسیت»، نشریه زبان و ادب فارسی دانشگاه تبریز، سال ۷۱، شماره ۲۳۸، صص ۲۲۹-۲۴۴.

یعقوبی، پارسا (۱۳۸۶) «آشنایی با تابوشکنی ادبی و سیر آن در ادبیات کلاسیک فارسی»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، دوره ۵۸، شماره ۳، صص ۹۹-۱۱۶.

Jay, T. (2009). The Utility and Ubiquity of Taboo Words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), Pp153-161.

Mahayana, A., Suarjaya, A. A. G. Ayu, D. Pertiwi, D. P. (2020). The Use of Taboo Words in Denpasar. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, (24), P.p 4623-4633. DOI: 10.37200/IJPR/V24I8/PR280479

Saputri, Y. (2022). Why are Taboos Still Used? *ICOLLEC*, Malang, Indonesia, (11-12) P.p1-9. DOI 10.4108/eai.11-11-2022.2329405.

Trudgill, Peter. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Fourth edition. London: Penguin.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی